

Laukiame įsakymo pulti

Birželio 4 dieną, apsirengę išieiginėmis uniformomis, su visu pulku rikiavomės kariškai priesaikai. Parvedus pulką po priesaikos, tiesa, į priesaiką ėjome sargybos uniforma, kareivinių teritorijoje vyko paradas. Pulko vadas gražia kalba pasveikino mus, kareivius, gavusius eilinio laipsnį. Vieną dieną, budinčiam davus švilpuką, mūsų kuopa buvo išrikiuota ir iš sąrašo pašaukti 40 eilinių, tarp jų ir aš. Kuopos vadas įsakė priduoti šautuvus, iš atsarginio sandėlio paimti naujus kulkosvaidžius, du prieštankinius pabūklus (arlikonus), kovos koštuvus dujokaukėms ir kiekvienam turėti FN pistoletą bei reikiamą skaičių šovinių. Iš sandėlio į pamokų salę atnešė daug dėžių šovinių ir granatų. Užvirė darbas: kimšome į juostas šovinius, kiti į granatas suko kapsules. Pranešė mums tik tiek, kad mūsų Tėvynei pavojus, turime būti budrūs ir pasirengę gintis. Kai viskas buvo paruošta, atvažiavo kelios dengtos mašinos, į jas sukėlėme kulkosvaidžius ir prieštankinius pabūklus, patys susėdome, nežinodami, kur mus veš. Mašinos važiavo į Žaliakalnį ir pro Karmėlavą suko Jonavos link. Čia, Jonavoje, stovėjo mūsų pulko 5-oji kuopa, kuri ėjo sargybą prie tiltų per Nerį. Ten buvo paruoštos prastos, nors ir didelės, vieno aukšto kareivinės. Gyvenome čia gerai, tik neleido išeiti už kareivinių ribų. Naktimis miegodavom apsirengę, su ginklais, buvo leista tik atsisėgti munduro apykaklę. Dieną jokių pratybų nebuvo, žaidėme futbolą, mėtėme ietį, diską, kas norėjo, galėjo treniruotis, lauko sporto įrenginių buvo. Išbuvę daugiau kaip savaitę, vėl grįžome į Šančius.

Po kelių dienų vėl išvažiavome į Jonavą. Vieną dieną į mūsų kareivines Jonavoje atbėgo policijos viršininkas ir su vadais kažką aptarinėjo. Mus pakvietė susirinkti kuopos budėtojo švilpukas. Liepė pasiimti granatų, šovinių, užsidėti šalmsus, ant šautuvų užmaiti durtuvus ir po penkis pasiuntė į miestą patruliuoti. Mums teko Kauno

gatvė, vedanti bažnyčios link. Gatvėje pamatėme besibūriuojančius žmones, ant tvorų ir sienų buvo išlipinti keli priešvalstybiniai atsišaukimai. Po du ėjome šaligatviais, o kiti gatvės viduryje nešė kulko-svaidį. Policija liepė uždaryti restoranus, alines ir skirstytis į namus.

Ten, Jonavoje ir jos aplinkiniuose kaimuose, gyveno daug barzdotų burliokų¹⁷, taip pat apie pusantro tūkstančio žydų, jie ir panoro pademonstruoti savo jėgą prieš valstybę¹⁸. Tuoj padėtis susitvarkė, gatvėse neliko žmonių, visi, nenorėdami gauti sprandan, sulindo į kiemus ar namus. Mums įsakė veikti kaip patogiau – durtuvu, šautuvu ar granata. Greitai viskas nurimo. Vaikščiojom po gatves kaip paprastai, po du ar būriais, paskiau nuėjom pailsėti.

Rytą švintant pažadino budėtojo švilpukas: „Kuopa, kelk, Jona-va dega!“¹⁹ Daug ruoštis nereikėjo – juk gulėjome apsirengę ir su ginklais. Išėję pamatėme dūmų kamuolius, besiveržiančius iš mažos parduotuvėlės, priklausiusios biednam žydui. Gaisras smarkiai plito, kitoje gatvės pusėje pradėjo degti mediniai namai bei krautuvės. Iš patalpų kas ką sugriebęs tempė lauk, kilo didelis sąmyšis, pasigir-do verksmai. Mes gavome užduotį saugoti žmonių turtą nuo vagių,

¹⁷ Čia – sentikiai rusai.

¹⁸ Pagal 1939 m. spalio 10 d. Lietuvos–SSRS sutartį netoli Jonavos buvusiam Gaižiūnų poligone įsikūrė Raudonoji armija. Miestelio gyventojai piktinosi, esą žydai rusams pigiau ar net pusvelčiui parduodantys žibalą, druską, cukrų. Susidūrimų neišvengta jau 1939 m. pabaigoje (LCVA, ap. 10, b. 158, l. 99). „Kaimyno“ buvimas šalia skatino nuo 1939 m. rudens aktyviau veikti Lietuvos komunistų partiją. Netenkant Nepriklausomybės, didėjo nerimas dėl šalies ateities, galimos Sovietų Sąjungos ar hitlerinės Vokietijos okupacijos. Vyraujant įtampai, kivirčus galėjo išprovokuoti visai atsitiktiniai įvykiai ar menkiausi nesutarimai.

¹⁹ 1940 m. birželio 18 d. Jonavoje kilo ir apie 10 valandų tęsėsi didžiulis gaisras, sunaikinęs Vilniaus, Kauno, Sodų gatvių kvartalą. Pasak statistikos, sudegė 51 gyvenamasis namas.

kurie trainiojosi šaligatviais. Atvažiavo Vilijampolės, Kauno–Ukmergės gaisrininkų komandos. Nors Neris buvo arti, bet gaisras plėtėsi, nes pūtė stiprus vėjas. Gatvėse kaip per potvynį išsiliejo vandens upeiliai. Namai pradėjo degti ir iš vidaus. Sudegė apie 50 gyvenamų namų. Mes patruliuojome mieste, saugojome išneštus į gatves daiktus.

Vieną šeštadienį kažkokie organizatoriai paprašė vadų leidimo surengti mūsų kareivinių teritorijoje futbolo rungtynes. Žaidė žydų ir lietuvių komandos. Žydų komanda, gavusi kelis įvarčius, nerimo, vienas jų žaidėjas pakišo koją lietuviui, šis parkrito ant žemės ir atsikėlęs paprašė teisėjo paskirti baudą. Tuo metu žydų žaidėjas smogė teisėjui į veidą. Sirgalių rajone buvo daug, žydai pradėjo ploti savųjų pergalei. Puskarininkio Tautkaus žmona rankinuku trenkė į galvą plojančiam žydui. Prasidėjo mordabojus²⁰, mūsų kareiviai puolė į žaidimo aikštelę ir pradėjo lupti žydų žaidėjus. Užvirė kova, mačiau, kaip kelis jų pusgyvius žaidėjus išnešė pro vartus. Kitą dieną miestelyje liktiniam puskarininkui žydai iš balkono su plyta perskėlė galvą. Tą dieną buvo revanšas, išbėgę iš kuopos mūsų kareiviai mušė, ką sutiko.

Birželio 23 dieną²¹, pavalgę pietus, aikštelėje žaidėme kvadratą. Pamatėme per tiltą važiuojantį tanką²². Mūsų sargybinis, atpažinęs

²⁰ Rusiškai „морда“ – snukis, marmūzė. Čia – muštinės.

²¹ Istorikų nuomone, RA daliniai Jonavoje pasirodė kiek anksčiau.

²² „Birželio 15 d. 7 val. ryto posėdis baigėsi. Vyriausybė, net neįvardijusi agresijos ir nepareiškusi protesto, nutarė priimti visus sovietų reikalavimus. <...> Birželio 15-osios pavakarę Raudonosios armijos įgulos iš Alytaus, Prienų ir Gaižiūnų poligonų užėmė Kauną, o Naujosios Vilnios įgula – Vilnių. Tuo pačiu metu, gavusios kovinės parengties įsakymą Nr. 1 (būti pasirengusiems stoti į kautynes su priešu), Lietuvos sieną peržengė 8-oji ir 11-oji sovietų armijos, iš viso 15 divizijų, apie 300 tūkst. kareivių. Viena jų žygiavo Utenos–Panevėžio–Šiaulių, o kita – Vilniaus–Ukmergės–Kauno–Raseinių–Rietavo kryptimi.“ In: L. Truska. *Lietuva 1938–1953 metais*. Kaunas, 1995, p. 56–57.

rusų pabūklą, su užtaisytu ginklu pastojo jam kelią. Tankas sustojo, iš jo išlipo karininkas ir parodė kažkokį raštelį. Sargybinis nesuprato jo kalbos, nei kas ten parašyta ir iššovė į viršų. Išgirdę šūvį, atbėgo sargybos viršininkas ir kuopos vadas kpt. Kvietkauskas. Jie ilgai nekalbėjo, ir žvalgybinis tankas pravažiavo. Kuopos patalpoje buvo radijo imtuvas. Iš Kauno radijo stoties perdavė: „Dėmesio, dėmesio! Raudonoji armija peržengė Lietuvos sieną! Rimties! Nesukelti incidento!“ Mūsų radistai perdavė kariuomenės generaliniam štabui, bet kautis įsakymo nebuvo. Mūsų vadai liepė mums būti vietoje, ir vis tikėjosi įsakymo: „Ugnis! Į priešą!“ Atvažiavo dar 50 tankų, mūsų kareivines apsupo 5 rusų tankai, pasukę pabūklų vamzdžius į mus. Atskrido ir rusų lėktuvai, suko ratus apie mūsų kareivines. Apsupę mus tankai sulaužė tvoras, per žmonių daržus užėmė kovos padėtį. Mūsų pionieriai buvo užminavę tiltus – vieną plento, antrą – geležinkelio, bet, negavę įsakymo, jų nesprogdino.

Per tiltus Kauno link brovėsi dar keli šimtai rusų tankų. Paskui juos pasipylė kelios dešimtys tūkstančių rusų kareivių. Pakilusios dulkės užtemdė dangų, žvangėjo tankų vikšrai, kosėdami žygiavo rusų kareiviai. Su keliais pulko kariškiais peršokome per kareivinių tvorą, panorome pasižiūrėti Raudonosios armijos. Sustoję prie plento tilto pamatėme, ko nesitikėjome. Klausydamas radijo, aš įsivaizdavau Raudonąją armiją gražiai uniformuotą, gerai ginkluotą ir stipriai išaugusius vyrus. Ėjo jie vaikiško amžiaus, sulipę, apsijuosę brezento diržiukais, kai kurie buvo ir su pančiais. Šautuvai ilgi, buožpadžiai²³ kone žeme vilkosi, vaikai, ne vyrai, apsiavę skudurinėm batinkom²⁴, kojas apsvynioję tvarsčiais. „Mes prapuolėm“, – sako man Mickus ir, nuleidę galvas, grįžome į kareivines. Buvome vadų išbarti, kadėjome prie tilto.

²³ Buožpadis – šautuvo buožės apačia.

²⁴ Čia nuo rusiško žodžio „ботинки“, t. y. pusbačiai arba batai su trumpais auliukais.

Birželis 23 d.

Pavaloe pietus rajono ciūšlėje žaidimev' kraukata. Pamadime per liltę važiuojanti lankę. Mūsų sargybinis pažinę rusų lankę užlaisvinti ginklu paslėpė jame kelia. Tankas susėjo ir jo liltę karinėntas ir rodė tokia tai spargelto. Sargybinis nesuprato jo kalbos kuo jis veisinas išsėdė i vitsų. Anš šituo atbego sargybos viešinintas, bet kas šiti leiselpraleisti prieo lankę. Atbego ir europės vadovs kpt. Kriekauskas ilgai nesikalbėjo ir lankas žvalgybinis pravažiavo. Kuopos padalijoje buvo radijo imtuvai ir in kauno radijo stoties perdavė "Dėmesio dėmesio eadonoji armija peržengė lietuos sieną rimties nepadauylti iksidendo". Mūsų radiistai perdavė kariuomenės generoliniam štabui bet kaulis įsakymo nebuvo. Mūsų vadai liepė mums būti vietoje ir vis lietišoji įsakymo ugnis, i priešę. Alubžiuo dar 50 lankų mūsų kariuvinės apstėjo 5 rusų lankai pasuke pabūtlu vamažaičius i mus. Išskrido ir rusų likslunai suko rolu apie mūsų kariuvinę. Apsupe mus lankai sulaužė tuoras, per žmonių daržius užėmė koros padėli. Mūsų pionieriai buvo ušminavę liltus prieas plėto liltas, antras geležinkelio liltas įsakymo negavė liltus nesprogdino. Per liltus kauno link beovisi dar keli šimtai rusų lankų. Pastui juos pasipylė kelios dešimtyš likslunų.

rusu kareiviu. Kilo dūķis lēnolē
maļomung. Zvanģeja tanku vītškar
koreidami nuo dubēti zygāvo rusu
kareiviai. Kelelas mūs karškie
petrōki per rajono lurog nabegomē
pasizīvēti kaulonostor armijas.
Susloje prie plonto lillo pamāzime
juos ko nesitikejome. Klausuomas
radifos ar īstīvīzotāru kaulonostor
armijā gredāje uniformoj gerā
ginkluot, ir slīpīai īstīvīstus
vyrus. Ejo jie vaikiško amēius
sēlpe sēvīkose brēnlo olivēnkais
buvē ir sūpanēiais šauluvarī iloi
buozpadzīai kone zeme viltasi vaihu
ne vyrai apslauz skuduvnēm balinkom
kojor opvynīotos bīnlais, Mes prapuoļim
sēlē mār Mētus, ir nulenke galvas
gryzome i kareivīnes. Mūsū badai
mūs apibari kad mes ejom prie lillo.
Tankai mus apsupe stovījo vītloje
lankistai buvo patīvuosē kaulis.
Malīme kad jie neapmokyti nes
hickorienu momenlu galijome juos
susprogdinti. Lētubai lom bōnēšiai
nejudrūs zēmai vis skaidē laukē
mūs apšaudand. Vakare viena lanko
igula alidari vītšvīnē lūtēg ir
alsargiai ītkiso galva lankistās.
Mes šooliojomes po rajono pīvā
jiekimēs ī bāilē rādēpnarmīcēij
kylojais dieng manē paskyēē prie
lillo sargībom. Radāu jāv i rusu
kareivī ī jīs padējo eidi mums pa-
reigos. Lillo pylīmīlū apsikare gulījo
2 rusu kareivēgi prie lēngrojo kulkas.
vaidāio. Vaikišēlojōm mūdū arli
vienas kilo jīs manē kalbino.

Mus apsupę tankai stovėjo vietoje, jų tankistai buvo pasiruošę kautis. Matėme, kad jie neapmokyti, kiekvienu momentu galėjome juos susprogdinti. Nejudrūs lėktuvai bombonešiai vis skraidė žemai, laukė mūsų šūvių. Vakare viena tanko įgula atidarė viršutinį liuką, ir tankistas atsargiai iškišo galvą. Mes net voliojomės po pievą, juokėmės iš bailių raudonarmiečių. Rytojaus dieną mane paskyrė saugoti tilto. Ten radau jau ir rusų kareivį, kuris padėjo mums eiti sargybą. Tilto pylime, apsikasę prie lengvojo kulkosvaidžio, gulėjo dar du rusų kareiviai. Vaikščiojom su naujuoju sargybiniu arti vienas kito, jis mane kalbino, bet aš gi rusiškai nemoku. Supratau tik iš gestų, kad jis peikia mano šautuvą: girdi, jis vieno šūvio. Atidariau šautuvo dėtuvo dangtelį, susipyliau šovinius saujon ir, paėmęs naują apkabą su 5 šoviniais, paspaudžiau į dėtuvą. Šoviniai visi tilpo dėtuve, ir tada uždariau spyną. Nustebo ruselis, kur galėjo tilpti 5 šoviniai, nes šautuve telpa tik 4, neįvesti į šovinio lizdą.

Mūsų drausmė visai pašlijo, ėjom, kur panorėję ir kada panorėję. Į kareivinių teritoriją pradėjo ateiti ir rusų karininkai, visus leido pro vartus, be jokių leidimų. Kartą atėjęs rusų kapitonas pradėjo demonstruoti savo naganą²⁵, nes mes turėjom EN pistoletus. Jis, išėmęs iš kaburos²⁶, mums rodė naganą, kurio būgne sudėti 7 šoviniai, vadinasi, septynis kartus galima iššauti. Aš, paėmęs pistoletą, išėmiau apkabą ir iš jos išmečiau į saują 14 šovinių. Mano varžovas tik numojo ranka, vis tiek jo ginklas geresnis. Mes, sustoję aplinkui, juokavom, kad rusų kapitonas eiliniams kareiviams giriasi „esąs mokyta“.

Maždaug po mėnesio sugrįžome į Kauną. Į Panemunės kareivines atvažiavo lengvoji nedengta automašina ir keli iš jos pradėjo agituoti. Pribėgę mūsų kareiviai apvertė jų mašiną, išbiro iš jos tie agitatoriai. Po kelių dienų vėl atvyko ta pati agitatorių grupė.

²⁵ Naganas – revolveris, nuo 1895 m. gamintas Belgijoje, vėliau Rusijoje, SSRS.

²⁶ Čia nuo rusiško žodžio „кобыра“ – revolverio dėklas.

Mūsų kareiviai vėl pribėgo prie jų mašinos, bet šikart agitatoriai kaipmat susivokė, užgrojo Lietuvii tautos himną, kurį baigę dingo iš kareivinių.

Mūsų, Šančių 2-ojo pulko, patalpos buvo užimtos rusų, todėl mus apgyvendino 5-ojo pėstininkų pulko kareivinėse. Ten jau buvo du pulkai, todėl sustatė keturių aukštų lovas. Mūsų pulką maitino lauko virtuvės. Čia neilgai pagyvenę, išvažiavome į Švenčionių poligoną. Užsiėmimų, galima sakyti, nebuvo. Lietuvos kariuomenės maistas labai geras, pratybų mažai. Išėdavom į pušynėlį ir pasakodavom anekdotus arba atlikdavom kovinius pratimus, retai kada į užsiėmimus nešdavomės kulkosvaidžius. Čia, lentiniuose barakuose, gyveno mūsų ir ŠAP (šarvinių automatinii pabūklų) kuopos, o kitos kuopos buvo įkurdintos „havajuose“, tai yra medinėse trobelėse šiaudiniais stogais. Vadai nespaudė, drausmė visai pašlijo. Vakariniam patikrinimui nuvesdavo į aikštelę, kur buvo aukštas stulpas, jo viršuje plevėsavo raudona, o žemiau – lietuviška trispalvė vėliava. Po patikrinimo buvo, kaip ir anksčiau, giedama malda „Tėve mūsų“ ir Tautos himnas. Sekmadieniais laisvai gaudavome leidimus į miestą. Eidavom iš stovyklos į Miežionių kaimo šokius. Išeinant vietoj durtuvų išduodavo pistoletus, nes čia lenkai mūsų nemėgo. Tame kaime buvo daug lietuviškų šeimų ir merginos su mumis padraugaudavo.

Neilgai čia pabuvę persikėlėm į Alytų, kur turėjo būti įrengtas aerodromas rusų lėktuvams. Išsidėstė miške, kur netoliese buvo mūsų kavalerijos ulonų kareivinės²⁷. Ulonai jau buvo išformuoti į šaulių kuopas, arkliai išvežti į Rusiją. Jų kareivinėse jau stovėjo rusų tankų dalinys. Čia mus suskirstė brigadomis po 5 žmones. Pulko vadas pulk. Šurkus, išrikiavęs mūsų pulką, sakė, kad tie, kurie gerai dirbs statant aerodromą, gaus atostogų: pirmaujantys – 10 parų,

²⁷ Čia kalbama apie 1926 m. į Alytų atkeltą 2-ąjį ulonų pulką, kuriam buvo suteiktas kunigaikštienės Birutės vardas.

antrą vietą užėmusieji – 7 paras, trečią – 5 paras. Mūsų, 2-ojo pulko antrąjį batalioną, sukeitė su 9-ojo pulko antruoju batalionu, nes 9-asis pėstininkų pulkas rusų vadams pasipriešino, ir daugelis to pulko vadų buvo išvežti.

Mano, 79-oje darbo brigadoje, buvo trys veliuoniškiai, taigi tarpusavyje galėjome susitarti. Bandėme užimti geresnę vietą, kad gautume atostogas. Pirmą dieną mūsų 5 vyrų brigada daugiausia prikasė žemės į mašinas ir iš jų reikiamoje vietoje su tais pačiais kastuvais išvertė. Mašinas vairavo rusų vairuotojas. Kitos dienos rytą atėjo rusų majoras, patikrino, per kiek minučių mes prikasame mašinos kėbulą žemės ir per kiek minučių nuvežus išmetame. Dirbome atsidėję, skubinomės, kad mūsų niekas neaplenktų. Vakare vėl mūsų brigada pirmavo. Su mumis lenktyniavo dar keturios brigados. Mūsų, pirmaujančiai, brigadai davė kitą, geresnę GAZ mašiną ir kovingesnį vairuotoją. Gyvenome Lietuvos kariuomenės palapinėse po du, čia turėjome ir savo, kario, skryneles. Maistą gavome lietuvišką, tai yra manevrinį²⁸ daavinį. Tai buvo labai geras maistas: ryte 30 g sviesto, 50 g dešros, kaip anksčiau – kavos; pietums – nemaža porcija mėsos, riebalų košėje net per daug, sriuboje plaukioja taukai. Vakarienei irgi gera. Dirbome 12 valandų per parą. Jauniems ir stipriems tai nebuvo per daug. Vakare susirgusius vesdavo į ambulatoriją Alytaus miesto centre, kur laukdavo keli šimtai vyrų. Priėmimai užsitęsavo iki ryto, negavę atleidimo turėdavo dirbti be miego. Dažnai vakarais po darbo vesdavo prie ulonų kareivinių, kur jau gyveno rusų dalinio tankų rinktinė. Čia rodė kino filmus. Dažnai vėlai parėję iš kino rasdavome palapinėse išsirangiusias gyvates – čia jų buvo gausu. Tekdavo atėjūnes išprašyti iš savo guolių. Turėjome prisipirkę žvakių, be jų būtų buvę pavojinga. Nepamiegoję iš ryto vėl į darbą. Kitos brigados, matydamos mus pirmaujančius, pradėjo visai simuliuoti.

²⁸ Čia – kovinių pratybų.

Tada vadovybė, supratusi, kad mes taip ilgai neištversime, išsiuntė mūsų, pirmaujančią, brigadą toli į pamiškę, ten jau niekas nežinojo ir nematė, kaip dirbame. O garbės lentoje vis tiek rašė pirmųjų dienų rezultatus. Tada supratome, kaip galima pas rusus įsigyti stachanoviečio²⁹ vardą.

²⁹ Stachanovietis – pirmūnas. Tai apibendrinantis propagandos tikslu sukurtas pirmaujančio darbininko pavadinimas, atsiradęs Rusijoje 1935 m., kai esą šachtininkas Aleksejus Stachanovas per 5 valandas 45 minutes išgavo 102 tonas anglių, kai pamainos norma buvo tik 7 tonos.